

violència repressora del bàndol franquista, aquests no pararen d'assetjar amb continus bombardeigs aquells i aquelles que anaven camí de l'exili.

L'Escala no en va ser una excepció. El 23 de gener de 1939 es produí un bombardeig contra la població indefensa de l'Escala, en el decurs del qual perderen la vida 15 convilatans. L'objectiu inicial dels avions amb base a Mallorca era el Port de la Selva, però la tramuntana que començava a bufar al Cap de Creus ho impedí. Aleshores reberen l'ordre de bombardejar el port de l'Escala, cosa que efectuaren després d'unes quantes passades³⁹. L'endemà, dia 24, passaven per l'Escala en retirada les últimes unitats de l'Exèrcit Republicà Popular comandades per Enrique Líster. La seva missió era retenir el màxim possible l'avanç irremissible de les tropes franquistes per a facilitar la retirada dels milers de soldats i civils que es dirigien cap a França. Disparant des del Montgrí i procedint a la voladura dels ponts de Torroella de Montgrí, Ullà i Verges aconseguiren guanyar un temps preciós.

Després del bombardeig, l'Escala va quedar completament deserta per por a nous atacs. La majoria s'anà a refugiar als masos i barraques de les vinyes i pinedes de Sant Briu, el Palau, la Muntanya Gran, el Mas Cremat i Sobrestany. Els últims dies de gener i els primers de febrer, l'Escala era una contínua desfilada de milers de soldats i civils que, fugint de les zones ocupades pels franquistes, intentaven arribar a la frontera francesa, per mar i per terra. Entre les personalitats

Joan Fornés Calsat "Esparralló" (segon per l'esquerra) amb quatre companys no identificats del camp d'Argelers, treballant de pagès en una companyia de treballadors estrangers. Any 1942. Col. família Fornés-Castro.

³⁹ Per a més informació sobre el bombardeig, vegeu COLOMEDA, LLUÍS. "Sobre el bombardeig de 1939 a l'Escala" a *L'Escalenc*, núm. 236, gener 2000 i BRUGUERA, RAFAEL, "El bombardeig de l'Escala: maleïda tramuntana" a *Fulls d'Història Local*, núm. 93, febrer 2007.

Trobada d'escalencs a Banyuls de la Marenda l'any 1945, poc després de ser alliberada França dels nazis: Fèlix Girona Callol, Hel·leni Albiol Ramos, ?, Jaume Sastre Dauris i Domingo Albiol (pare)
Col. família Colomeda-Sastre.

i intel·lectuals que passaren per l'Escala cal destacar el poeta Antonio Machado. Viatjava en una ambulància militar acompanyat de la seva mare i en un delicat estat de salut. El dia 28 de gener va arribar a Cotlliure, on morí el dia 22 de febrer. La seva mare moriria al cap de tres dies⁴⁰.

El 5 de febrer va caure la ciutat de Girona. L'encarregat d'organitzar la retirada dels republicans gironins fou l'escalenc Joan Ballesta Molinas *Calafat*, del PSUC, que una setmana abans havia assumit l'alcaldia de la ciutat.

Prop d'un centenar d'escalencs, els més actius i compromesos políticament –milicians, membres del Comitè, anarquistes, militants dels partits d'esquerrers, etc.– van emprendre el camí cap a França vers un exili incert i sinistre que de segur no podien imaginar aleshores. Abans, però, convençuts que amb poc temps n'haurien de tornar fer ús, els milicians escalencs amagaren molt curosament una bona quantitat d'armes en nínxols i mausoleus del cementiri. Almenys una part serien trobades el 10 de setembre de 1957.

El 8 de febrer van entrar i ocupar l'Escala les tropes franquistes, integrades per tropes italianes i mores. Al cap de pocs dies fou nomenat alcalde-gestor Rafel Puig, qui restà en el càrrec uns nou mesos. Va ser substituït per Josep Sabadí Foix. Tanmateix, l'inici de les represàlies per part dels vencedors no es van fer esperar ni un dia. L'endemà mateix, 9 de febrer, es produïren les primeres detencions de republicans i milicians que havien decidit restar al poble. Una quarantena serien

⁴⁰ Per a més informació sobre el pas de Machado per l'Escala, vegeu COLOMEDA, LLUÍS. "Antonio Machado a l'Escala camí de l'exili a *L'Escalenc*, núm. 319, desembre 2006.